

УДК 796.817:159.947-053.6

Едуард Єрмоєнко

ВИХОВАННЯ НАПОЛЕГЛИВОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРТИНГОМ ЧЕРЕЗ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ

Один із найважливіших етапів у житті особистості – 6–7 років, в якому закладаються практично всі риси характеру. Тому у цей віковий період тренеру з хортингу необхідно націлити увагу вихованця на вольове загартування та виховання наполегливості, що «крокуватиме» з особистістю все його свідоме життя. Проблема виховання волі – одна з найбільш складних і значущих у практиці виховання, в ядрі якого лежить свідоме спрямування особистості власної діяльності відповідно до поставлених цілей та завдань, здатності долати перепони на шляху їх досягнення. Вид спорту хортинг є як бойовим мистецтвом, так і комплексною системою виховання дітей та юнацтва в дусі спрямування до здорового способу життя та психологічного загартування.

Відомі науковці (Е. С. Вільчковський, Л. В. Волков, К. П. Козлова та ін.) стверджують, що заняття фізичними вправами не тільки розширюють діапазон функціональних можливостей, але й розвивають здатність долати труднощі і перешкоди. За дослідженнями практиків (С. А. Карасевич, О. М. Семігал, О. М. Шаповал та ін.), систематичні заняття хортингом виховують основні вольові якості особистості (наполегливість, дисциплінованість, самостійність, витримку та ін.). Цікавими для нашого дослідження є погляди науковців (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, А. І. Висоцький, З. М. Діхтяренко, М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, Є. П. Ільїн, С. М. Рівес, П. А. Рудик, В. І. Селіванов, Б. М. Смірнов, М. В. Тимчик, О. А. Черникова, Т. І. Шульга та ін.), які довели значущість наполегливості для виховання особистості. Але у науково-методичній літературі рекомендації фахівців щодо виховання наполегливості (М. І. Брихцин, П. А. Рудик, В. І. Селіванов та ін.) стосуються суто спортивної діяльності, і, як правило, не враховують вікові аспекти та не містять у собі цілісної методики виховання в дітей 6–7 років наполегливості. У відомій нам науковій літературі виховання наполегливості у молодших школярів засобами хортингу в навчально-виховному процесі ще не розглядалося так конкретно. Розвиток людської особистості досліджували відомі психологи: Ш. О. Амонашвілі, Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, А. В. Венгер, П. Я. Гальперін, О. М. Леонтьєв, О. В. Запорожець, Д. Б. Ельконін, Ж. Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн та ін. Незважаючи на велику кількість проведених досліджень у цій сфері, залишається багато невирішених проблем. Зокрема, немає єдиної думки стосовно психологічної структури вольових дій та їх спонукального механізму, а також певних обґрунтованих засобів виховання наполегливості у дітей 6–7 років. У зв'язку з цим на заняттях

першого і другого року навчання у дитячо-юнацькій спортивній школі, уроках фізичної культури в 1–2 класах загальноосвітніх навчальних закладів навчання рухам, функціональне навантаження недостатньо узгоджується з вирішенням виховних завдань. Усе це вказує на актуальність обраної теми і свідчить про необхідність проведення спеціальних досліджень у напрямі визначення педагогічних умов виховання наполегливості в молодших школярів 6–7 років.

Мета статті: визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють вихованню наполегливості молодших школярів засобами хортингу.

Від якості занять, різноманітності, рівня набутої учнями наполегливості, залежить те, якими виростуть ці діти, громадяни українського суспільства. Повноправним членом декількох колективів (дитячий і дорослий) – тренер, який може допомогти педагогам і батькам у вихованні особистості.

Під час процесу дослідження було використано такі методи: теоретичний аналіз літератури та узагальнення передової педагогічної практики; педагогічний експеримент: тестування; спостереження; анкетування; антропометричні методи; методи математичної статистики; метод експертних оцінок тощо. В експериментальній роботі використовуються комплекс методів дослідження, які включають: аналіз і узагальнення філософської, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; вивчення нормативних документів з фізичного виховання та навчальних програм з українського національного виду спорту хортинг і узагальнення досвіду роботи тренерів-вчителів; педагогічні спостереження із виховання у школярів 6–7 років наполегливості в процесі занять хортингом у позанавчальний час; анкетування, бесіди, опитування, констатувальний і формувальний етапи експерименту з використанням інструментальної методики й експертної оцінки наполегливості; методи математичної статистики і порівняльного аналізу; тестові обстеження рівнів фізичної підготовленості учнів експериментальних і контрольних груп дитячого гуртка хортингу Київської інженерної гімназії.

Проводячи аналіз наукових результатів дослідження, необхідно визначити, що після вивчення й аналізу психолого-педагогічної й методичної літератури з проблеми дослідження виховання наполегливості в школярів 6–7 років у процесі занять хортингом, визначалися мета, предмет і об'єкт дослідження, формувалася гіпотеза, а також конкретизувалося основне завдання дослідження. Після цього проводився констатувальний експеримент, у ході якого визначилися методики і критерії оцінювання наполегливості в учнів-новачків дитячого гуртка хортингу Київської інженерної гімназії першого року навчання – 6 років, та учнів другого року навчання – 7 років, в ході якого простежувалася вікова динаміка наполегливості. Було теоретично обґрунтовано та розроблено

педагогічні засади, засоби і методика виховання в учнів наполегливості у процесі занять хортингом. Під час формувального етапу, у ході якого визначилася ефективність засобів і методики виховання наполегливості в процесі занять хортингом у школярів 6 і 7 років (обох вікових груп), було проведено аналіз та узагальнення експериментальних даних, неодноразове обговорення результатів дослідження.

Наполегливість – необхідна риса характеру молодшого школяра, що виражається у здатності дитини завершувати розпочату справу і досягати поставленої мети в процесі досить напруженої і тривалої діяльності. Таким чином, наполегливість пов'язана з умінням здійснювати свої прагнення, тобто з одним з найважливіших видів внутрішніх мотивів [1, с. 4–5]. Для діагностики вихованості наполегливості в молодших школярів у процесі занять хортингом було перевірено наступні нормативи: критерії та показники вихованості наполегливості в молодших школярів у процесі занять хортингом; ставлення молодших школярів до занять хортингом; групи індексу фізичного розвитку; рівні втоми молодших школярів під час занять хортингом; вплив фізичних вправ на емоційний стан молодших школярів у процесі занять хортингом; тест на прояв елементарних форм швидкості й наполегливості; кистьова динамометрія; рівні розвитку факторів з основ здоров'я і фізичної культури (за 12-бальною системою оцінювання); обстеження фізичного розвитку молодших школярів; обстеження функціонального стану організму і його змін в динаміці.

Зазначимо, що успіх вихованості наполегливості залежить і від батьків. Дослідження показують, що батьки, які прагнуть дати дитині всебічний розвиток і при цьому ставлять до неї досить високі вимоги, можуть розраховувати на те, що у дитини не буде вагомих проблем з вольовою регуляцією діяльності. Такі недоліки вольової поведінки молодших школярів, як капризи і упертість [3], що спостерігаються у дитинстві, відбуваються через скоєних батьками помилок у вихованні наполегливості дитини. Якщо батьки в усьому прагнуть догоджати дитині, задовольняють кожне її бажання, не ставлять перед нею вимоги, які повинні беззастережно нею виконуватися, чи не привчають її стримувати себе, то, швидше за все, згодом у дитини буде спостерігатися недостатність вольового розвитку. Необхідною умовою виховання дитини у сім'ї є формування у неї свідомої дисципліни [3]. Передумовою для виховання у дитини дисциплінованості (вона сприяє зрозуміти значення дотримання правил поведінки; забезпечує внутрішню дисциплінованість: регулювати та зіставляти свої бажання з умовами реального буття) є вихованість наполегливості. Вік людини впливає на специфіку прояву наполегливості, яка має свої особливості. Майже завжди юні хортингісти (6–7 років) за вказівкою тренера роблять вольові дії. Одна з важливих психологічних особливостей рухової діяльності хортингістів цього віку – це вміння виконувати точні і диференційовані просторові, тимчасові та

м'зові зусилля [6; 9].

Отже, у навчально-тренувальному процесі юного хортингіста одне з головних місць повинні займати вправи, які пов'язані з вихованням наполегливості. Для перевірки вихованості наполегливості (за дослідженнями Є. В. Столітенка, З. М. Діхтяренко та ін.) в молодших школярів у процесі занять хортингом виділено такі критерії: *когнітивний, емоційний, мотиваційний, діяльнісний*. До кожного з цих критеріїв були визначені показники. Показниками когнітивного критерію є повнота, системність і міцність знань молодших школярів про зміст фізичних вправ хортингу, порядок їх проведення; емоційного критерію – модальність, стійкість та вибірковість емоцій молодших школярів, які визначаються за письмовим опитуванням на запитання. Показниками мотиваційного критерію є широта, сила та стійкість мотивацій молодших школярів; діялісного критерію – активність і стабільність під час занять хортингом та фізична підготовленість школярів 1–2 класів.

Сучасний дитячий хортинг характеризується високою швидкістю атакувальних та захисних дій, швидким пересуванням юних хортингістів, швидкою і раптовою зміною двобійних ситуацій. Все це вимагає високих вимог до обсягу, інтенсивності, стійкості, розподілу й переключенню уваги, швидкості орієнтування [9]. Отже, навчально-тренувальний процес потрібно будувати за цими позиціями. Для підвищення психологічної стійкості юних хортингістів існують принципи психологічної підготовки, які є алгоритмом із наявністю зовнішніх і внутрішніх зв'язків. Специфіка навчально-тренувального процесу сприяє розвитку у хортингістів: мови, пам'яті, уваги, сприймання (зорові, спеціалізовані та сприйняття руху), уявлення, мислення, емоцій, виховання вольових якостей (рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самостійність, витримка, організованість, діловитість, сміливість, мужність тощо). Атакувальні та захисні дії, швидкість пересування тощо виконуються на основі периферичного зору. Правильне і своєчасне виконання технічного прийому тісно пов'язане з високорозвиненою здатністю точно оцінювати дистанцію [2]. Психічні якості впливають на наполегливе виконання сприйняття рухів тощо.

Позитивно налаштувати на майбутній результат і вплинути на рівень наполегливості молодшого школяра можна через розвиток: *спостережливості*: вмінню швидко і правильно помічати важливі моменти змагальної боротьби, швидко і правильно орієнтуватися в складній двобійній ситуації; *кмітливості*: вмінню швидко і правильно оцінювати складні ситуації, враховувати їх наслідки; *ініціативності*: вмінню ефективно і самостійно застосовувати тактичні задуми проти суперника і передбачати результати як своїх, так і його дій. Ці необхідні для дитини навички розвиваються при сукупності багатьох чинників, які складають технологію формування педагогічних умов для успішного виховання

наполегливості у молодших школярів (рис. 1). Молодшого школяра упродовж дня оточують зовнішні фактори, які є мінливими. Під час систематичних тренувань та змагань у дітей 6–7 років дуже висока сила подразників, які діють на ЦНС.

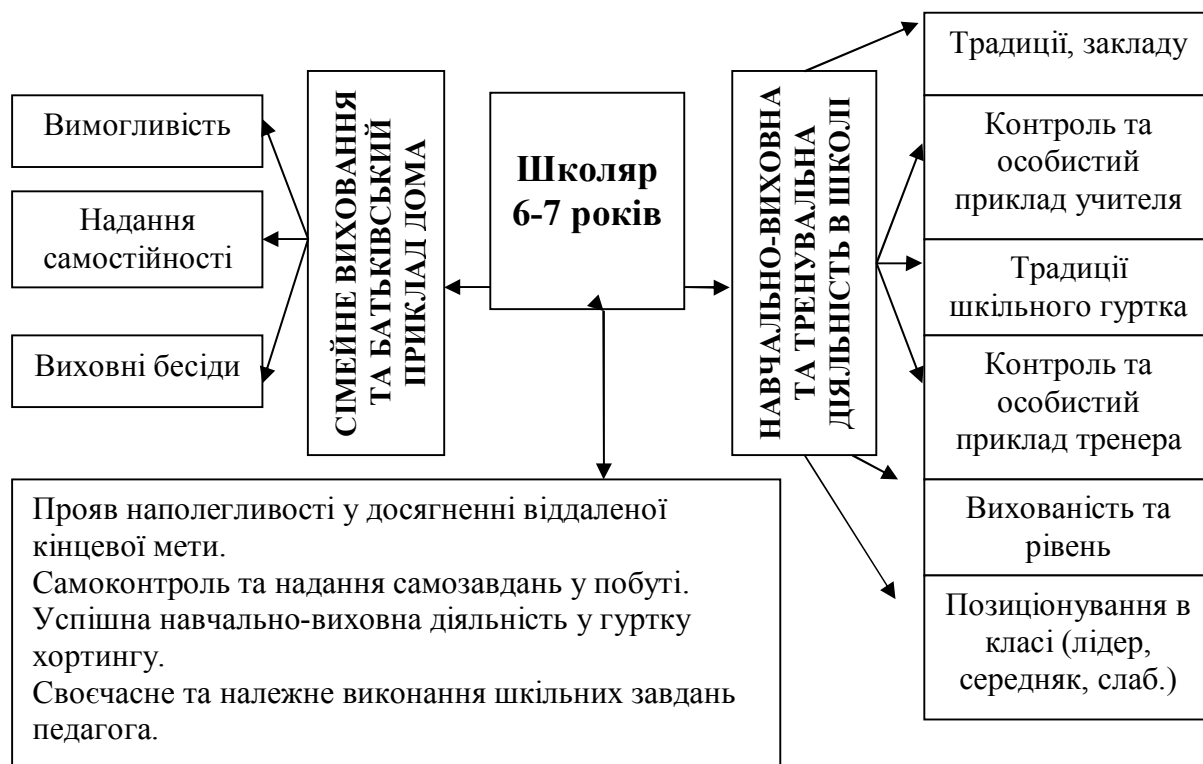
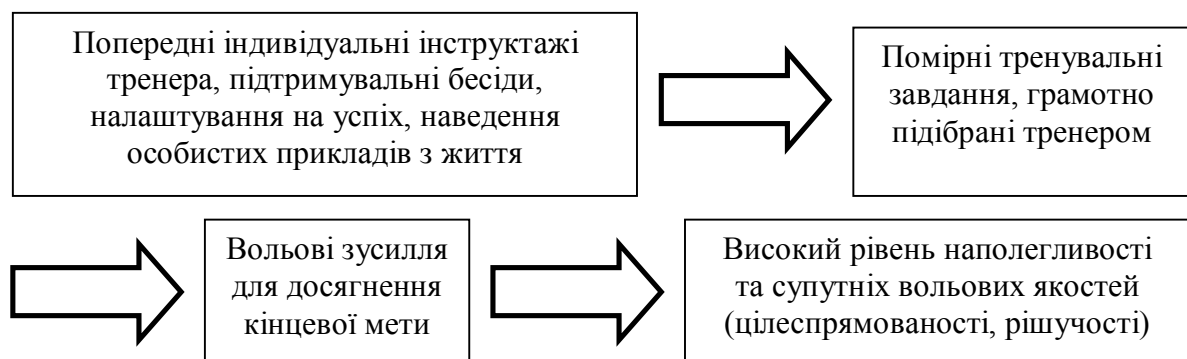

Рис. 1. Педагогічні умови виховання наполегливості в школярів 6–7 років

Результат: зміна умовно-рефлекторної діяльності та різке підвищення збудливості кори головного мозку, що сприяє появі сумнівів, перенапруженості та скутості у рухах, невпевненості у власних діях. Це сприяє допущенню рухових помилок. Отже, тренер повинен: бути проінформованим про щоденну діяльність школяра; пам'ятати: заняття хортингом – є один із засобів вихованості наполегливої особистості; розвиток усіх без винятку вольових якостей тісно пов'язаний із результативністю юного спортсмена [4; 7]. Приклад тренера впливає на: відношення до роботи з групою дітей; вміння організувати заняття; побачити гарний результат через поставлені завдання. Юних хортингістів необхідно привчати до самостійного вирішення змагальних завдань, вмінню виявляти ініціативу під час проведення запеклої сутички. Хортингіст тільки тоді навчиться долати труднощі, з якими йому доведеться зустрітися на відповідальних змаганнях, коли у поєднанні з фізичною, технічною й тактичною підготовкою на навчально-тренувальних заняттях буде частіше проявляти такі вольові якості, як наполегливість, рішучість, витримка, цілеспрямованість [6].

Було обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні

умови виховання наполегливості в молодших школярів у процесі занять хортингом із урахуванням емпіричних даних і експериментальних досліджень [5]. До них відносяться: конкретизація мети та перспектив діяльності на кожному етапі роботи; використання різноманітних засобів, форм і методів проведення занять; дотримання принципу доступності на кожному етапі роботи; створення ефекту суперництва; усвідомлення кожним учнем свого обов'язку і відповідальності за школу, за клас, за команду тощо; створення дітям 6–7 років позитивного емоційного фону, як за результати їхньої діяльності, команди, так і завдяки доброзичливому слову тренера, однолітків; показ дітям взірця як орієнтира на рівень засвоєння вивченого завдання; постійне використання завдань, які виконуються дітьми «до відмови»; допомога дітям у подоланні труднощів, які з'являються раптово, несподівано. Якщо у дитини гарно виражене прагнення подолати всі труднощі, вона може компенсувати деякі недостатньо виражені у неї здібності і досягти поставленої мети. Тренеру для успішного вирішення цього питання необхідно дотримуватися системи застосування педагогічних умов для виховання наполегливості в молодших школярів засобами хортингу, що схематично наведена нижче (рис. 2).

Рис. 2. Схема застосування педагогічних умов виховання наполегливості у молодших школярів засобами хортингу

Вольова підготовка школярів 6–7 років – комплексний і складний процес. Систематичне виконання вправ під час тренувань – основна та головна умова для вихованості наполегливості, яка вимагає вольові зусилля. Зазначимо, що для результативнішої діяльності під час тренувань, або змагань з хортингу молодший школяр повинен володіти декількома вольовими якостями (наполегливість, цілеспрямованість, сміливість, рішучість, дисциплінованість, ініціативність та ін.). Спираючись на результати досліджень відомих психологів (І. Д. Бех, Л. С. Виготський, А. І. Висоцький, Є. П. Ільїн та ін.) деякі вольові якості взаємообумовлені та взаємопов'язані між собою. Для проведення навчально-тренувальних занять з хортингу є дослідження особливостей психологічних дій юних

хортингістів і це важлива методична допомога. Воля молодшого школяра на заняттях з хортингу – це узагальнене поняття, за яким ховається багато різних психологічних феноменів. Це і свідоме управління дитиною своїми діями, і вольове зусилля, і специфічні його прояви (вольові якості) [8]. Отже, розвивати індивідуальними методиками потрібно не тільки волю, а і її якості – наполегливість, рішучість і т.д.

Отже, на основі узагальнення результатів дослідження можливо констатувати основні педагогічні умови виховання наполегливості в молодших школярів:

1. Конкретизація мети та перспектив діяльності. Невизначеність мети і ситуації знижує ступінь мобілізованості та старанності, призводить до зменшення працездатності під час навчально-тренувальних занять з хортингу.

2. Різноманітність засобів, форм і методів діяльності. Тривала і часом одноманітна робота, що повторюється день у день, призводить до розвитку хронічних станів монотонного та психічного пересичення, які не тільки знижують ефективність роботи, але й зменшують наполегливість у юних хортингістів. У зв'язку з цим необхідно урізноманітнити засоби, форми і методи діяльності. Через задоволення, одержуване від виконання певної фізичної вправи, формується задоволеність всім навчально-тренувальним процесом, який підтримує наполегливість. У цьому випадку і невдачі, неминучі при досягненні віддаленої за часом мети, будуть переноситися не так гостро і, отже, нададуть менший негативний вплив на виховання наполегливості.

3. Дотримання принципу доступності. Наполегливість підтримується досягненням поетапних цілей. У зв'язку з цим для розвитку вольової сфери особистості необхідно завжди переборювати труднощі. Рівень труднощів завжди повинен бути не занадто низьким, але й не високим, достатнім, щоб забезпечити безперервність отримання підкріплюючих стимулів, тобто досягнення успіху. Труднощі від завдань змусять хортингіста докладати певні вольові зусилля. Занадто легке завдання неефективне для виховання і підтримки наполегливості. Однак, і надмірно важке завдання може викликати відчуття розчарування, втрату віри у свої сили в юних хортингістів.

4. Використання ефекту суперництва. Посилення мотиву такими способами підвищить наполегливість, створить новий емоційний заряд під час навчально-тренувальних занять з хортингу.

5. Усвідомлення дитиною своєї відповідальності. При недостатньому розвитку почуття відповідальності наполегливість може не виражатися у повній мірі. Правда, її прояв можливий за егоїстичних прагнень (користолюбства, надмірного честолюбства). Однак, такий прояв наполегливості недовготривалий і малопродуктивний. Усвідомлення юним хортингістом своєї міри відповідальності за розвиток і реалізацію свого

таланту свідчить про те, що у нього є всі передумови для саморозвитку та наполегливості. Якщо у дитини є яскраво виражене прагнення подолати всі труднощі та зможе компенсувати деякі недостатньо виражені власні здібності, то ця юна особистість досягне поставленої мети.

Подальша робота над вивченням педагогічних умов виховання наполегливості в молодших школярів 6–7 років у констатувальному та формуальному експериментах буде детальніше конкретизована у результатах дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Психологічний супровід особистісно орієнтованого виховання / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2003. – № 3. – С. 1–6.
2. Бріскін Ю. А. Готовність спортсмена до прийняття оптимального рішення в ситуації спортивного двобою / Ю. А. Бріскін. – Л. : Ніка-Плюс, 1997. – 114 с.
3. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : навчально-методичний посібник / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 128 с.
4. Витоки здоров'я дитини : навчально-методичний посібник / Н. Ф. Денисенко, Л. В. Лиходід, С. В. Лупінович, А. Ф. Михайличенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 160 с.
5. Діхтяренко З. М. Виховання наполегливості молодших школярів засобами рухливих ігор та естафет із елементами футболу / З. М. Діхтяренко // Фізичне виховання в школі : наук.-метод. журнал. – 2005. – № 3. – С. 18–22.
6. Єрмоменко Е. А. Тренування в хортингу : [навч.-метод. посібник] / Е. А. Єрмоменко. – К., 2009. – 227 с.
7. Основи здоров'я і фізична культура. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–2 класи / М. Д. Зубалій, А. Ф. Борисенко, О. І. Остапенко та ін. – К. : Початкова школа, 2001. – С. 76–89.
8. Психологія : підручник [за ред. Ю. Л. Трофімова]. – 2-е вид., стереотип. – К. : Либідь, 2000. – 134 с.
9. Семигал О. М. Хортинг в системі виховання фізичної активності дітей : [навч.-метод. посібник для тренерів і спортсменів] / О. М. Семигал. – Полтава : Знання, 2010.